

การสร้างและการบริหารกลุ่มของสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเพื่อ
การพัฒนาอาชีพ กรณีศึกษาในเขตจตุจักร กรุงเทพฯ
Formation and Management of Livelihood Development Groups by
Members of the Thai Women's Empowerment Fund: A Case Study in
Bangkok's Chatuchak District

ปิยพร ท๋าจิ้น¹
Piyaporn Thacheen¹

¹สาขาการบริหารและการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการสร้างกลุ่มสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเพื่อการพัฒนาอาชีพ 2) กระบวนการบริหารจัดการกลุ่มของสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเพื่อการพัฒนาอาชีพ เป็นกรณีศึกษาเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลผ่านกรณีศึกษาจากกลุ่มอาชีพ 2 กลุ่มจาก 2 ชุมชน และใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการใช้แบบสอบถามปากเปล่า สัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสิ้น 37 คน การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่มชีวิตประจำวันในชุมชนของกรณีศึกษาและสังเกตบริบทชุมชน รวมทั้งการศึกษาเอกสารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า 1) จุดเริ่มต้นของกระบวนการสร้างกลุ่มมาจากระเบียบกองทุนฯ ได้กำหนดเงื่อนไขให้มีการรวมกลุ่มของสมาชิกกองทุนฯ จากนั้นผู้นำชุมชนได้เผยแพร่ข้อมูลกองทุนฯ มีผลให้สตรีที่สนใจสมัครเป็นสมาชิกกองทุนฯ สมาชิกตัดสินใจรวมเป็นกลุ่มด้วยความสมัครใจเพราะคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับ ผู้นำกลุ่มเกิดขึ้นภายใต้ข้อจำกัดด้านเวลาและการเป็นผู้ชักชวน การเลือกสมาชิกกลุ่มอยู่ที่ความเป็นญาติหรือเพื่อน ความไว้วางใจ ความรับผิดชอบ และการมีงานทำ 2) กระบวนการบริหารกลุ่มใช้ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการเป็นฐานที่สำคัญ การชำระคืนเงินเป็นกฎระเบียบกลุ่มเพียงข้อเดียว การติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มใช้การพบปะพูดคุยกันตามปกติในชีวิตประจำวันที่ได้ปฏิบัติก่อนเกิดการรวมกลุ่ม มีความเป็นทางการต่ำ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ของกลุ่มมีสูง การจัดการผลประโยชน์มีความเท่าเทียมระหว่างสมาชิกกลุ่ม การแบ่งงานกันทำเฉพาะเรื่องการรวบรวมเงิน และการชำระคืนเงิน กล่าวได้ว่าการจัดการชำระคืนเป็นความรับผิดชอบหลัก ส่วนปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารนำมาใช้จำกัด

คำสำคัญ: การสร้างกลุ่ม การบริหารจัดการกลุ่ม กลุ่มอาชีพ กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the process of the formation of livelihood development groups by members of the Thai Women's Empowerment Fund (TWEF), and 2) to study the process of group management by members of these groups. The study method was qualitative. Two livelihood development groups from two communities were chosen as subjects for the study. Data was collected through Oral Questionnaire, in-depth interviews with 37 members of the groups, as well as TWEF administrative committee members and staff. Participant observation of case studies in working groups, everyday life and community context. Moreover, review of secondary sources were also used in the data collection process.

The results showed that: 1) The group formation process for livelihood development groups arose out of the regulations set by the TWEF. Then, the TWEF information was disseminated by community leaders. After that, each woman applied to be TWEF's member. Economic benefits incentivized the groups to come together, each member joined voluntarily after considering the benefits she could gain. Formerly, a group leader was selected under time constraints and as initiator. Family and friend relationships, trust, responsibility and employment were the conditions for choosing the group. 2) Informal relationships formed a major basis for group management. The only requirement for the groups was to pay back the loans. One way group members communicated with each other was through meetings in daily life that continued from before the groups were set up. Communication was informal and not complex, but high in participation with regard to group decision making. Group members shared benefits equally. They managed principal and interest payments consistently. Other factors associated with the group administration adopt limit.

Keywords: Formation, Management, Livelihood development Group, Thai Women's Empowerment Fund

บทนำ

นโยบายกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเป็นหนึ่งในนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ที่ได้แถลงต่อรัฐสภาเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2555 โดยมีกรอบนโยบายเพื่อให้พลังสตรีเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2555 รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณลงไปยังทุกจังหวัดทั่วประเทศ โดยเฉลี่ยให้จังหวัดใหญ่ได้รับการสนับสนุนจังหวัดละ 130 ล้านบาท จังหวัดขนาดกลางจังหวัดละ 100 ล้านบาท และจังหวัดขนาดเล็กจังหวัดละ 70 ล้านบาท

การบริหารเงินกองทุน รัฐบาลได้ดำเนินการจัดสรรเงินทุนเป็น 2 กองทุน คือ ร้อยละ 80 ของเงินกองทุน จัดสรรเป็นกองทุนเงินหมุนเวียนให้สมาชิกกองทุนฯ ได้กู้ยืมสร้างงาน สร้างอาชีพเพื่อสร้างรายได้เพิ่มขึ้น และผู้กู้ยืมต้องใช้คืนเงินต้นพร้อมดอกเบี้ย ไม่เกินร้อยละ 3 ต่อปี ส่วนที่เหลือร้อยละ 20 ของเงินกองทุนจัดสรรเป็นกองทุนเงินอุดหนุนหรือเป็นเงินให้เปล่า ให้สมาชิกกองทุนฯ นำมาใช้เพื่อการพัฒนาศักยภาพหรือพัฒนาภาวะผู้นำให้กับสตรี

กรุงเทพมหานคร ได้รับงบประมาณจากรัฐบาลจัดสรรให้เป็นเงินจำนวน 130,000,000 บาท แบ่งเป็นเงินกองทุนเงินหมุนเวียน 104,000,000 บาท (เพื่อกู้ยืม) กองทุนเงินอุดหนุน 25,220,000 บาท (เพื่อพัฒนาศักยภาพ) และมีงบบริหารกองทุนที่หักจากกองทุนเงินอุดหนุนร้อยละ 3 จำนวน 780,000 บาท

สมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในกรุงเทพมหานครมีจำนวน ประมาณ 147,485 คน และได้เขียนโครงการเพื่อยื่นขอกู้และอนุมัติไปแล้วทั้งสิ้น 1,092 โครงการ เป็นจำนวนเงิน 110,970,675 บาท โดยแบ่งเป็นขอกู้ยืมเงินจากเงินทุนหมุนเวียน 910 โครงการ เป็นเงิน 86,286,350 บาท และขอสนับสนุนเงินจากกองทุนเงินอุดหนุน จำนวน 182 โครงการ เป็นเงิน 24,684,325 บาท ข้อมูลตัวเลข

ทั้งหมดเป็นข้อมูล ณ วันที่ 1 เมษายน 2557 (สำนักงานคณะกรรมการกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี กรุงเทพมหานคร, 2557)

การใช้ประโยชน์จากกองทุนหรือการยื่นขอรับเงินทุนของสมาชิกทั้งสองกองทุนมีกรอบและเงื่อนไข คือ ต้องเป็นสตรีที่มีสัญชาติไทย มีคุณสมบัติตามข้อกำหนดของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเท่านั้น และสมาชิกต้องรวมตัวกันตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป ต้องเขียนโครงการที่เป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพเพื่อสร้างรายได้ หรือโครงการที่เป็นการพัฒนาศักยภาพของสตรี เสนอต่อคณะกรรมการที่ได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิกและแต่งตั้งจากหน่วยงานรัฐในแต่ละพื้นที่หรือเขตในกรุงเทพมหานคร รวมทั้งสมาชิกภายในกลุ่มต้องดำเนินงานตามโครงการที่เสนอร่วมกันให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่เขียนเสนอขอกู้ยืมเงินในกรณีเพื่อการสร้างรายได้หรือขอการสนับสนุนงบประมาณให้เปล่าในกรณีการพัฒนาศักยภาพให้กับกลุ่มสมาชิกกองทุนฯ

ดังนั้นการสร้างกลุ่มของสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีจึงเป็นกระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญ ที่นำไปสู่การกู้ยืมเงินเพื่อนำมาสร้างงานหรือพัฒนาอาชีพ สร้างรายได้ หรือนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพกลุ่มและตนเอง ที่ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศได้ในที่สุด

ความรู้ความเข้าใจในการสร้างกลุ่มและการบริหารกลุ่มของสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีจึงเป็นประเด็นสำคัญ เพราะเป็นปัจจัยมีผลต่อการบรรลุเป้าหมายและต่อความยั่งยืนของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีโดยรวม อีกทั้งการวิจัยนี้เป็นการศึกษาการสร้างและการบริหารกลุ่มภายใต้เงื่อนไขของระเบียบกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นนโยบายใหม่ยังไม่มีการศึกษาในเรื่องนี้มาก่อน

ผู้วิจัยได้ทบทวนทฤษฎี แนวคิดจาก เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างกลุ่มและการบริหารกลุ่ม มีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

สุภาวงศ์ จันทวานิช (2554) ให้แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มว่า คือการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งกันและกัน โดยมีผลประโยชน์ที่กำหนดมาจากความคิดหรือการให้ความหมายของมนุษย์เองเป็นแรงจูงใจที่สำคัญหรือกล่าวได้ว่า ความคิดเป็นตัวกำหนดให้คนเรารวมกลุ่มกันและเมื่อมารวมกันแล้วต้องมีการกระทำทางสังคมที่มีผลประโยชน์เป็นแรงจูงใจ (ผลประโยชน์อาจเป็นทั้งในรูปแบบวัตถุหรือจิตใจก็ได้) ดังนั้นกลุ่มจึงเป็นแนวคิดทางสังคม

ในขณะที่พัฒนา บุญรัตน์พันธุ์ (2517) ให้ความหมายว่ากลุ่ม คือมวลชนที่ได้รวมตัวกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เพื่อดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่มุ่งให้แต่ละคนได้รับความพอใจ และที่สำคัญคือแต่ละคนต้องเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่ม เพราะความเข้าใจในวัตถุประสงค์นี้เป็นแรงดึงดูดให้สมาชิกมารวมกลุ่มกัน เมื่อรวมเป็นกลุ่มแล้วสมาชิกมีความสัมพันธ์กันเป็นพิเศษ มีความรู้สึกรับรู้และให้ความสำคัญกับสมาชิกที่ร่วมอยู่ด้วยตามบทบาทและฐานะของแต่ละคนสำหรับนิยามของพัฒนา บุญรัตน์พันธุ์ ให้นิยามคำว่ากลุ่มที่มีความซับซ้อนไม่เฉพาะว่าเป็นการรวมตัวกันของคนหรือเหตุผลที่คนมารวมตัวกันเท่านั้น แต่มีปัจจัยความพึงพอใจที่จะได้รับจากการรวมตัว และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของบทบาทและหน้าที่ของแต่ละคนในกลุ่มเป็นหลัก

สรุปได้ว่า กลุ่มคือ การรวมตัวกันของคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปซึ่งมีความคิดในเรื่องผลประโยชน์บางอย่างที่ต้องการร่วมกัน ที่บางครั้งไม่อาจดำเนินการได้โดยลำพัง เมื่อรวมตัวกันแล้วก็ร่วมมือร่วมใจกันกระทำบางสิ่งบางอย่างโดยมีการกำหนดบทบาทและหน้าที่เพื่อให้ได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้

ในเรื่องการสร้างหรือกระบวนการสร้างกลุ่ม ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดของพัฒนา บุญรัตน์พันธุ์ว่าด้วยการจัดตั้งกลุ่มซึ่งประกอบด้วย 8 ตอนดังนี้

- ตอนที่ 1 การแสวงหาผู้นำทั้งตามธรรมชาติและหรือความเชี่ยวชาญ
- ตอนที่ 2 ความต้องการร่วม
- ตอนที่ 3 ความสมัครใจจริง
- ตอนที่ 4 มีสิ่งแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน
- ตอนที่ 5 การมีวัยที่ใกล้เคียงกัน
- ตอนที่ 6 การเป็นเพศเดียวกัน
- ตอนที่ 7 ความสัมพันธ์ที่ไม่ขัดแย้งกัน
- ตอนที่ 8 สถานการณ์บีบตัว

สรุปได้ว่าการจัดตั้งกลุ่มมีทั้งสิ้น 8 ตอน ความเป็นกลุ่มก็สามารถก่อร่างสร้างขึ้นมาได้ ซึ่งกล่าวได้ว่าการสร้างกลุ่มเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก ผู้ที่ต้องการตั้งกลุ่มต้องใช้ความระมัดระวัง รอบคอบ ในการดำเนินการในแต่ละขั้นตอนที่ให้กลุ่มมีพลัง และสามารถดำเนินงานได้ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกลุ่มภายหลังการก่อตั้งเป็นกลุ่มได้แล้วถือเป็นหัวใจสำคัญอีกประการหนึ่งเพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่ม เพราะหากไม่มีการบริหารจัดการที่ดี จะทำให้กลุ่มไม่สามารถดำเนินงาน หรือทำกิจกรรมร่วมกันได้อย่างต่อเนื่อง หรือทำให้กลุ่มดำเนินการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มไม่ได้จะส่งผลต่อการสลายตัวของกลุ่มในที่สุด พัฒนา บุญรัตน์พันธุ์ อธิบายไว้ว่าการบริหารกลุ่ม เป็นเรื่องของการสร้างความเคลื่อนไหวภายหลังที่ได้จัดตั้งกลุ่ม การบริหารกลุ่มจำเป็นต้องมีการกำหนดระเบียบเพื่อการอยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกันของกลุ่ม ต้องมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ต้องมีการจัดสรรผลประโยชน์ รวมทั้งเพื่อให้กลุ่มมีพัฒนาการที่มากขึ้น จำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพของสมาชิกภายในกลุ่ม ด้วยการให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่มหรือเกิดผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่ม

การเคลื่อนไหวของกลุ่มสามารถแบ่งออกเป็น 8 ตอน ในความคิดของพัฒนา บุญยรัตพันธุ์ (2517) เทียบได้กับแนวคิดการบริหารกลุ่มเพราะทั้ง 8 ตอนล้วนเป็นการดำเนินกิจกรรมที่ต้องการยึดโยงกลุ่มให้สามารถดำเนินกิจกรรมหลักที่มีเป้าหมายร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใน 8 ตอนหรือกิจกรรมที่ต้องดำเนินมีดังนี้

- ตอนที่ 1 การส่งเสริมให้มีการประชุมพบปะ
- ตอนที่ 2 การส่งเสริมแนวคิดยกระดับจิตใจ
- ตอนที่ 3 การส่งเสริมการมีระเบียบวินัย
- ตอนที่ 4 การส่งเสริมสัมพันธภาพบุคคล
- ตอนที่ 5 การส่งเสริมกิจกรรม
- ตอนที่ 6 การส่งเสริมวิชาการ
- ตอนที่ 7 การส่งเสริมผลประโยชน์ร่วม
- ตอนที่ 8 ส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งสถานภาพผูกพัน

ในขณะที่เกรียงศักดิ์ ปัทมเรขา (2554) อธิบายให้เห็นความแตกต่างกันของกลุ่มแต่ละกลุ่มว่าบางกลุ่มอาจจะประสบผลสำเร็จในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์และบางกลุ่มก็ตรงกันข้ามโดยอธิบายเหตุผลว่า ความแตกต่างน่าจะมาจากการมีโครงสร้างของกลุ่มที่แตกต่างกัน ซึ่งโครงสร้างกลุ่มที่มีประสิทธิภาพควรมีองค์ประกอบ 8 ประเด็น ดังนี้

- 1. ขนาดหรือจำนวนสมาชิก หมายถึงถึงจำนวนบุคคลในตำแหน่งหรือสถานภาพต่าง ๆ
- 2. วิธีการในการจัดตั้งกลุ่มและการดำเนินงานของกลุ่ม
- 3. การจัดแบ่งชั้น ในการดำเนินงาน
- 4. การให้อำนาจในการควบคุมการดำเนินงาน

5. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยสมาชิกในกลุ่ม

6. การเข้าไปเป็นสมาชิก รวมทั้งการลาออกจากการเป็นสมาชิก

7. เสถียรภาพของกลุ่มและความต่อเนื่องของการเป็นสมาชิก

8. ขอบเขตความสัมพันธ์ที่มีต่อกลุ่มอื่น ๆ

การศึกษาวิจัยนี้ใช้แนวคิดการบริหารกลุ่มตามแนวคิดของพัฒนา บุญยรัตพันธุ์ ซึ่งมี 8 ขั้นตอน และแนวคิดของเกรียงศักดิ์ ปัทมเรขา ขั้นตอนที่ 4 คือ การให้อำนาจในการควบคุมงานหรืออีกนัยคือการมอบหมายความรับผิดชอบและการตัดสินใจ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างกลุ่มสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเพื่อการพัฒนาอาชีพ
- 2. เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการกลุ่มของสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเพื่อการพัฒนาอาชีพ

ขอบเขตของการวิจัย

ด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- 1. กลุ่มสตรีที่เป็นสมาชิกสตรีกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในเขตจตุจักร ที่ได้ยื่นโครงการขอเงินและได้รับอนุมัติเงินจากกองทุนเงินหมุนเวียนของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีกรุงเทพมหานคร จำนวน 16 กลุ่มอาชีพ โดยแต่ละกลุ่มมีสมาชิกกลุ่มละ 5 คน แต่เลือกสัมภาษณ์เฉพาะผู้นำเสนอโครงการหรือหัวหน้ากลุ่มทุกกลุ่มจำนวน 16 คน

2. กรณีศึกษาจำนวน 2 กลุ่มจาก 16 กลุ่ม ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มมีสมาชิกภายในกลุ่ม กลุ่มละ 5 คน รวม 10 คน โดยสัมภาษณ์สมาชิกในกลุ่มทั้งหมด

3. ผู้นำตามธรรมชาติและผู้ที่เกี่ยวข้องกับกองทุนอีกจำนวน 11 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

เครื่องมือการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้กรณีศึกษาจำนวน 2 กลุ่มอาชีพ กลุ่มแรกคือ กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง และกลุ่มที่ 2 กลุ่มอาชีพทำพรมเช็ดเท้า การศึกษาผ่านกรณีศึกษาทั้ง 2 นี้ช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจความหมาย ความคิด พฤติกรรม และบริบทในกระบวนการสร้างและการบริหารกลุ่ม

กรณีศึกษาทั้ง 2 กรณีอยู่ในเขตจตุจักร มีลักษณะเหมือนกัน 3 ลักษณะ คือ

1. มีสมาชิกจำนวน 5 คน
2. ทั้ง 2 กลุ่มอาชีพรวมตัวกันเพื่อ

เขียนโครงการขอกู้ยืมเงินจากกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี กรุงเทพมหานคร กลุ่มหนึ่งเพื่อพัฒนาอาชีพใหม่ และอีกกลุ่มหนึ่งเพื่อพัฒนาอาชีพเดิมที่ดำเนินการอยู่แล้ว

3. ทั้งสองกลุ่มไม่เคยมีการรวมตัวกันเพื่อทำอาชีพใด ๆ มาก่อน

ส่วนความแตกต่างของทั้งสองกลุ่มคือ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม กลุ่มที่หนึ่ง สมาชิกที่รวมตัวกันทั้ง 5 คน เป็นญาติพี่น้องกันส่วนอีกกลุ่มหนึ่ง สมาชิกที่รวมตัวกันทั้ง 5 คน เป็นเพื่อนบ้าน ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน

การรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้รูปแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลในลักษณะที่หลากหลาย (Multiple Data Sources) คือ การสอบถามปากเปล่ากลุ่มอาชีพในเขตจตุจักรทั้งหมด การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้

ข้อมูลหลักในกรณีศึกษา การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่มและชีวิตประจำวันในชุมชนของกรณีศึกษา และการสังเกตบริบทชุมชนที่ตั้งของกลุ่มตัวอย่าง และการศึกษาค้นคว้าเอกสารของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง งานวิจัย และสิ่งพิมพ์ โดยมีเครื่องมือในการเก็บรวบรวมคือ แนวการสอบถาม แนวการสัมภาษณ์ และแบบการสังเกต

ผู้ให้ข้อมูลหลักแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม

1. หัวหน้ากลุ่มอาชีพ 16 กลุ่ม จำนวน 16 คนที่ยื่นขอกู้ยืมเงินจากกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในเขตจตุจักร เป็นการสอบถามปากเปล่าเพื่อเก็บข้อมูลเบื้องต้นทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลพิจารณาเลือกกรณีศึกษาและเพื่อเข้าใจบริบท ตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในมุมมองต่าง ๆ

2. ผู้นำตามธรรมชาติในชุมชนที่ศึกษา และคณะกรรมการบริหารกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีกรุงเทพมหานคร และเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง จำนวน 11 คน

3. สมาชิกกลุ่มอาชีพทำพรมเช็ดเท้า และสมาชิกกลุ่มอาชีพเลี้ยงปลาในกระชัง ที่เลือกเป็นกรณีศึกษาจำนวนกลุ่มละ 5 คน จำนวน 10 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลจึงเป็นการวิเคราะห์เนื้อความ ข้อมูลที่เป็นเนื้อความในการวิจัยนี้ได้มาจากการบันทึกข้อมูลอย่างละเอียดจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เช่น โครงการของกลุ่มต่าง ๆ ที่ยื่นขอกู้จากกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี เอกสารรายงานต่าง ๆ จากกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีกรุงเทพมหานคร ข้อมูลจากการเก็บจากทั้งสามแหล่งนี้ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เพื่อถอดความจำแนก จัดประเภทเป็นประเด็นหลัก ๆ และหัวข้อหลัก ๆ และทำแผนที่ข้อมูล (cognitive maps) ประกอบ

การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อแสดงความเชื่อมโยงความสอดคล้อง และรูปแบบของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างกลุ่มและการบริหารกลุ่ม จากนั้นผู้วิจัยได้นำผลจากการวิเคราะห์มาตีความข้อมูลโดยแยกเป็นกลุ่มอาชีพแต่ละกลุ่ม การตีความดำเนินการในสองลักษณะ คือ การวิเคราะห์และการพรรณนา และหาข้อสรุปในแต่ละกรณี ท้ายสุดเป็นการดำเนินการวิเคราะห์กรณีศึกษาร่วมกัน (A cross case analysis) อีกครั้งหนึ่งเพื่อหาความเหมือนและความแตกต่าง

ผลการวิจัย

1. การสร้างกลุ่มของทั้งสองกรณีศึกษาเกิดจากสถานการณ์ที่กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีได้กำหนดเงื่อนไขให้มีการรวมกลุ่มกันโดยใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจเป็นตัวกระตุ้นให้สมาชิกเกิดความต้องการ เกิดผู้นำที่ไปชักจูงเพื่อน หรือญาติพี่น้องให้มารวมกลุ่มกันด้วยความสมัครใจ กล่าวได้ว่ากลุ่มอาชีพของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเกิดขึ้นมาภายใต้กฎ ระเบียบที่กำหนดโดยกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี หรืออีกนัยคือกลุ่มเกิดจากแรงผลักดันภายนอกนั้นคือนโยบายของรัฐบาลมากกว่าความสนใจที่จะเป็นการรวมตัวกันของสมาชิกกลุ่มอย่างแท้จริง

2. สมาชิกที่รวมกลุ่มกันมาจากสภาพแวดล้อมที่ใกล้เคียงกัน เช่น อยู่ในสถานการณ์การโลว์รีชั่นพื้นที่ มีสภาพทางสังคม เศรษฐกิจใกล้เคียงกันเป็นส่วนใหญ่ ประเด็นเรื่องช่วงวัยไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญในการรวมกลุ่มเพราะช่วงอายุที่แตกต่างกันสามารถรวมกลุ่มกันได้ แต่กระนั้นช่วงอายุที่แตกต่างกันต้องอยู่บนเงื่อนไขของความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ กลุ่มจึงจะบริหารจัดการได้จากผลการศึกษาของกรณีศึกษา แต่ขั้นตอนอาจมีความแตกต่างเพียงเล็กน้อยทั้งนี้เพราะบริบทตามทฤษฎีและบริบทที่เกิดขึ้นจริงแตกต่างกัน กล่าวได้ว่ากระบวนการ

สร้างกลุ่มขึ้นอยู่กับบริบทแต่ละที่อาจไม่มีรูปแบบที่ตายตัว

3. ความแตกต่างเรื่องวัยของสมาชิกภายในกลุ่มที่มีความสัมพันธ์แบบเพื่อนบ้านและแบบญาติพี่น้องไม่ส่งผลให้กระบวนการสร้างกลุ่มมีความแตกต่างกัน แต่ส่งผลต่อกระบวนการบริหารกลุ่มในเรื่องโครงสร้างและการตัดสินใจ

4. ลักษณะการรวมกลุ่มเป็นการรวมกลุ่มเฉพาะกิจ เมื่อสิ้นสุดสัญญาการกู้ยืมเงินกลุ่มอาชีพทั้งสองกลุ่มก็จะสลายตัว แต่ความสัมพันธ์แบบเพื่อนบ้านของกลุ่มทำพรมเขตทับและความสัมพันธ์แบบเครือญาติของกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังยังคงดำรงอยู่ ยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เรื่อย ๆ หากต้องการ อย่างไรก็ตามการนำความสัมพันธ์มาใช้ไม่ได้เพิ่มความสัมพันธ์ให้มากขึ้นไปกว่าเดิมที่มีอยู่แล้ว

5. กระบวนการสร้างกลุ่มของกรณีศึกษาไม่ได้มีการเรียงลำดับตามขั้นตอนอย่างที่ทฤษฎีนำเสนอไว้ กล่าวคือ ในทางปฏิบัติแตกต่างไปจากทางทฤษฎี

6. ความหมายของกลุ่มจากกรณีศึกษาไม่ใช่เป็นความหมายในเชิงทฤษฎี แต่เป็นความหมายในเชิงปฏิบัติคือ เป็นกลุ่มเฉพาะกิจที่มีเหตุจูงใจจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ภายในบริบทระเบียบว่าด้วยการให้กู้ยืมเงินในรูปแบบกลุ่มเพื่อประกันความเสี่ยงของการไม่ชำระคืนเงินกู้ยืมของสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ทั้งนี้เพราะการชำระคืนเงินกู้เป็นหัวใจสำคัญของกองทุน เพื่อเป็นเงินหมุนเวียนให้สมาชิกที่ยังรอการกู้ยืมเงินได้มีโอกาสได้กู้ยืมเพื่อ การสร้างงานสร้างรายได้ต่อไป

7. การบริหารจัดการภายในกลุ่มใช้ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการเป็นฐานที่สำคัญในการจัดการกลุ่ม ไม่มีการวางกฎระเบียบกลุ่มในรูปแบบที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือมีความเข้มงวดแต่ใช้การตกลงกันโดยวาจาและใช้ความไว้วางใจ

เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการบริหารจัดการภายในกลุ่ม อย่างไรก็ตามกลุ่มได้กำหนดระเบียบกลุ่มไว้เพียงข้อเดียวนั้นคือ การชำระคืนเงินกู้ที่สมาชิกต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

8. การติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกภายในทั้งกลุ่มทำพรมเซ็ดเท้า และกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังยังคงใช้รูปแบบเดิม คือการพบปะพูดคุยกันตามปกติในชีวิตประจำวันที่ได้ปฏิบัติก่อนเกิดการรวมกลุ่ม และสามารถติดต่อกันได้อย่างทั่วถึงภายในกลุ่ม ซึ่งการสื่อสารในลักษณะนี้มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างของกลุ่ม คือไม่มีความซับซ้อนเป็นแนวราบมีความเป็นทางการต่ำ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่อง ต่าง ๆ ของกลุ่มมีสูง อย่างไรก็ตามเฉพาะกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง การประชุมร่วมกันอย่างเป็นทางการ หรือการกำหนดโครงสร้างแบบแนวตั้งที่มีความซับซ้อน เกิดขึ้นเฉพาะก่อนการยื่นโครงการเพื่อขอกู้เงินจากกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเท่านั้น ภายหลังจากได้รับอนุมัติเงินกู้การติดต่อสื่อสารอย่างเป็นทางการไม่ปรากฏ

9. การจัดการผลประโยชน์มีความเท่าเทียมระหว่างสมาชิกกลุ่มทั้งสองกรณีศึกษาส่งผลให้กลุ่มอาชีพทั้งสองกรณีศึกษาสามารถบริหารจัดการส่งคืนเงินต้นและดอกเบี้ย ซึ่งเป็นความรับผิดชอบหลักที่สำคัญในฐานะสมาชิกกลุ่มได้อย่างต่อเนื่อง

10. การบริหารจัดการกลุ่มตามกรอบแนวคิดในบางเรื่องเกิดขึ้นน้อย คือ การกิจกรรมเพื่อการพัฒนาอาชีพร่วมกัน การพัฒนาจิตใจ (การกระตุ้นโดยวาจาให้มีความรับผิดชอบส่งคืนเงินกู้ยืม) การสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่ม การส่งเสริมความรู้และการสร้างความสามัคคี กล่าวได้ว่าประเด็นต่าง ๆ ตามการบริหารกลุ่ม เป็นไปเพื่อให้กลุ่มเกิดการเคลื่อนไหวหรือเพื่อยึดโยงกลุ่มไว้ด้วยกันอาจนำมาใช้เพื่อการบริหารกลุ่มมากน้อยต่างกันขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการรวมกลุ่มเป็นสำคัญไม่ใช่วัตถุประสงค์

ตามที่เขียนในโครงการสำหรับกรณีศึกษาทั้ง 2 กลุ่มในงานวิจัยนี้

11. ทูทางสังคมในชุมชนของกรณีศึกษาถูกนำมาใช้เพื่อการสร้างกลุ่มในการเข้าถึงทุน (เงิน)

อภิปรายผลการวิจัย

1. กระบวนการสร้างกลุ่ม

ในเรื่องการสร้างกลุ่มตาม แนวคิดของพัฒนาบุญรัตพันธุ์ มีอยู่ทั้งสิ้น 8 ขั้นตอน แต่ในงานวิจัยนี้นำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษา 7 ขั้นตอน คือ ผู้นำกลุ่ม ความต้องการร่วม ความสมัครใจ การมีสิ่งแวดล้อมของสมาชิกที่ใกล้เคียงกันวัยที่ใกล้เคียงกัน ความสัมพันธ์ของสมาชิก สถานการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นจำเป็นต้อง ให้เกิดการรวมตัวกัน

ผู้วิจัยอภิปรายผลตามแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ดังนี้

1.1 ในกรณีของกลุ่มทำพรมเซ็ดเท้า และกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง เริ่มจากการได้รับการกระตุ้นจากความต้องการของตนเอง คือความต้องการเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำเพื่อการใช้จ่าย จากนั้นด้วยสถานการณ์ความจำเป็นที่ต้องรวมกลุ่มกันตามเงื่อนไขของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี จึงเกิดมีผู้นำ หรือแกนนำที่ทำหน้าที่ชักชวน เพื่อน หรือญาติพี่น้องให้รวมตัวก่อเกิดเป็นกลุ่ม เพื่อให้เป็นไปกฎ ระเบียบ การกู้ยืมเงินจากกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี

1.2 ในขั้นตอนผู้นำหรือแกนนำซึ่งเป็นขั้นตอนแรกของการเกิดกลุ่มในทัศนะของพัฒนาบุญรัตพันธุ์ ทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกันกลุ่มทำพรมเซ็ดเท้าเลือกผู้นำ (ผู้เสนอโครงการ) ด้วยเหตุผลคือ เป็นผู้ที่มีความคล่องตัวสูง และเป็นผู้ที่ติดต่อกับภายนอกชุมชนเป็นประจำหรือมีการติดต่อกับภายนอกชุมชนมากกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่มและเป็นผู้ชักชวน ส่วนผู้นำกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังเหตุผลที่สำคัญในการได้เป็นผู้นำกลุ่ม คือ ระดับ

การศึกษาที่สูงกว่าสมาชิกคนอื่นและเป็นผู้ชักชวนสมาชิกในกลุ่มให้มารวมกลุ่มกัน อาจกล่าวได้ว่าการขึ้นมาเป็นผู้นำของทั้งสองกลุ่มอาชีพนั้นมีลักษณะทางสังคมที่แตกต่างและเหมือนกันในบางประเด็น คือ กลุ่มทำพรมเช็ดเท้า ตามความคิดของสมาชิกกลุ่ม คือ ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับภายนอกชุมชน และเป็นผู้ชักชวนให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อการกู้ยืมเงินจากกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ในขณะที่กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังผู้ที่ได้รับเลือกเป็นผู้นำกลุ่มเพราะมีความรู้สูงกว่าสมาชิกกลุ่มคนอื่น ๆ และเป็นผู้ชักชวนให้เกิดการรวมกลุ่ม

1.3 ส่วนขั้นตอนอื่น ๆ ตามแนวคิดของพัฒนา บุญรัตพันธุ์ เช่น ความต้องการร่วม ที่ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า ความต้องการร่วมเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งของกลุ่ม เพราะการรวมกลุ่มกันจำเป็นต้องมีความสนใจหรือความต้องการร่วมกันในกรณีกลุ่มอาชีพทั้งสองกลุ่มนี้ กล่าวได้ว่า ความต้องการร่วม หรือนัยหนึ่งคือ วัตถุประสงค์ของกลุ่มในบริบทกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีคือ เงินกู้ ดอกเบี้ยต่ำไม่เกินร้อยละ 3 มีความน่าสนใจสูงเมื่อเปรียบเทียบกับการกู้เงินนอกระบบที่มีดอกเบี้ยสูงกว่ามากและระยะเวลาในการชำระคืนเงินต้นและดอกเบี้ย คือ 18 เดือน เป็นระยะเวลานานเพียงพอที่ทำให้สมาชิกมีเวลาเตรียมตัวส่งคืนเงินกู้ (อย่างไรก็ตามการทำอาชีพบางอย่างต้องใช้ระยะเวลาพอสมควรเพื่อเกิดผลผลิต แต่หากต้องคืนเงินต้นพร้อมดอกเบี้ยในทุก ๆ เดือนนับแต่การได้รับอนุมัติเงินกู้ แน่แน่นอนว่ากลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังน่าจะมีความเสี่ยงในการคืนเงินแต่ละเดือนมากกว่ากลุ่มทำพรมเช็ดเท้า เพราะการเลี้ยงปลาในกระชังต้องใช้เวลาอย่างน้อย 3-4 เดือนกว่าปลาจะโตพอที่จะนำออกสู่ตลาดได้)

1.4 ในเรื่องความสมัครใจของสมาชิกคือความจำเป็นในการรวมตัวกันเพื่อให้เป็นไปตามเงื่อนไขในการกู้ยืมเงิน จึงกล่าวได้ว่า กลุ่มเต็มใจที่จะรวมกลุ่มกันเพราะการรวมกลุ่มทำให้ตนเอง

สามารถกู้ยืมเงินได้ หรืออีกนัยหนึ่งคือ ตนเองได้รับประโยชน์จากการรวมกลุ่ม ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของพัฒนา บุญรัตพันธุ์

1.5 ในเรื่องวัยที่ใกล้เคียงกัน พัฒนา บุญรัตพันธุ์ กล่าวไว้ว่า วัยที่ใกล้เคียงกัน ย่อมมีความคิด ความสนใจ ความสามารถในการงานที่ใกล้เคียงกัน ทำให้กลุ่มรวมกันได้อย่างเหนียวแน่น ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทำพรมเช็ดเท้า มีวัยที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ทำให้สามารถรวมตัวกันได้เป็นอย่างดี ไม่มีปัญหาความขัดแย้ง พุดคุยกันได้ทุกเรื่อง ส่วนกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังแม้ว่าจะมีอายุที่แตกต่างกันพอสมควร แต่ด้วยลักษณะกลุ่มที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ปัญหาความขัดแย้งในกลุ่มจึงไม่เกิดขึ้น

1.6 ในประเด็นความสัมพันธ์ภายในกลุ่มเป็นปัจจัยสำคัญในการคงอยู่ของกลุ่มผลการศึกษาไม่พบว่าสมาชิกกลุ่มทำพรมเช็ดเท้าและกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง มีความขัดแย้งกับเครือข่ายทางสังคมของสมาชิกในกลุ่มซึ่งก็สอดคล้องกับแนวคิดของพัฒนา บุญรัตพันธุ์ กล่าวได้ว่าทั้งสองกลุ่มอาชีพสะท้อนภาพของการรวมกลุ่มที่ใช้ประโยชน์จากฐานของความเป็นกลุ่มหรือเครือข่ายทางสังคมดั้งเดิม หรือกลุ่มที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติหรือกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ ส่งผลให้กลุ่มรวมตัวกันได้อย่างรวดเร็ว และเหนียวแน่นและประสบผลสำเร็จในเรื่องการจัดสรรผลประโยชน์ภายในกลุ่ม ผลการวิจัยในประเด็นนี้สามารถนำมาเพิ่มเติม หรือขยายแนวคิดกระบวนการสร้างกลุ่มของพัฒนา บุญรัตพันธุ์ให้กว้างมากขึ้น

1.7 ในประเด็นสิ่งแวดล้อมเดียวกันตามแนวคิดของพัฒนา บุญรัตพันธุ์ การรวมกลุ่มกันถ้าสมาชิกมีสิ่งแวดล้อมคล้ายคลึงกัน จะทำให้สมาชิกรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ผลการวิจัยพบว่าสมาชิกกลุ่มทำพรมเช็ดเท้า และกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง สมาชิกมีสภาพแวดล้อมคล้ายคลึงกัน

สมาชิกของทั้งสองกลุ่มอาชีพอยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกัน คือ การอาศัยอยู่ในละแวกเดียวกัน มีปัญหาที่อยู่อาศัยเหมือนกัน นั่นคือสมาชิกส่วนใหญ่มีที่อยู่อาศัยตั้งอยู่ในพื้นที่โล่งหรือ เป็นการเผชิญปัญหาที่ใกล้เคียงกันของสมาชิกกลุ่ม มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ลักษณะที่อยู่อาศัยใกล้เคียงกันอาจมีความแตกต่างกันบ้างเฉพาะในเรื่องการศึกษาของกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง แม้นการมีระดับการศึกษาที่แตกต่างกันก็ทำให้กลุ่มอยู่รวมกันได้ ทั้งนี้เพราะกลุ่มตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์แบบเครือญาติ

1.8 ประเด็นที่น่าสนใจของอาชีพ

หลักจากกรณีศึกษาทั้งสอง คือสมาชิกภายในกลุ่มทำพรมเช็ดเท้ามีความหลากหลายในเรื่องอาชีพหลักน้อยกว่ากลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง นั่นคือสมาชิก 4 ใน 5 คน มีอาชีพเหมือนและสอดคล้องคือ มีจำนวน 1 คนมีอาชีพทำพรมเช็ดเท้าเป็นอาชีพเสริม จำนวน 2 คน ทำพรมเช็ดเท้าเป็นอาชีพหลัก จำนวน 1 คนมีอาชีพขายผ้าทำพรมเช็ดเท้าเป็นอาชีพหลัก และจำนวน 1 คนทำอาชีพอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทำพรมเช็ดเท้า (แต่ในอดีตเคยทำพรมเช็ดเท้า)

1.9 ส่วนกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง

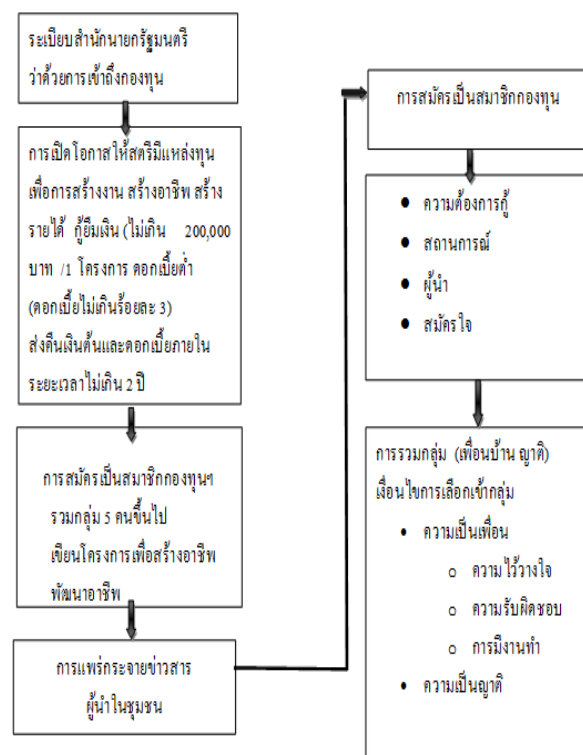
สมาชิกกลุ่มมีความหลากหลายในด้านอาชีพสมาชิกไม่มีความรู้หรือประสบการณ์การเลี้ยงปลาในกระชังมาก่อนแต่อย่างใด และการเลี้ยงปลาในกระชังทำเป็นอาชีพเสริม

1.10 ผลการศึกษาด้านอาชีพชี้ให้เห็นว่า

การมีอาชีพเดียวกันหรือแตกต่างกันของสมาชิกกลุ่มไม่มีผลต่อการเกิดหรือสร้างกลุ่มแต่อย่างใดหรือการมีความสนใจหรือถนัดที่แตกต่างกันก็สามารถมารวมกลุ่มได้แต่ก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขอื่นเช่นความแน่นแฟ้นของความสัมพันธ์

สรุปโดยรวมขั้นตอนกระบวนการสร้างกลุ่มตามแนวคิดของพัฒนา บุนยรัตพันธุ์ เปรียบเทียบ

กับผลจากการวิจัย กลุ่มอาชีพทั้งสองกลุ่มของสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีมีองค์ประกอบครบทุกขั้นตอน เพียงแต่การลำดับตามขั้นตอนไม่เป็นไปตามที่พัฒนา บุนยรัตพันธุ์นำเสนอไว้ ทั้งนี้เป็นเพราะแนวคิดการสร้างกลุ่มของพัฒนา บุนยรัตพันธุ์เกิดขึ้นในบริบทของการจัดการโดยบุคคลภายนอกคือนักพัฒนาชุมชน ในขณะที่การสร้างกลุ่มอาชีพสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีเกิดขึ้นในบริบทของกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีที่กระบวนการสร้างกลุ่ม (การหาสมาชิกกลุ่ม) เกิดจากการจัดการกันเองของสมาชิกกองทุนฯ

ภาพที่ 1 สรุปภาพโดยรวมของการสร้างกลุ่มหรือกระบวนการสร้างกลุ่มจากกรณีศึกษาทั้ง 2 กรณี

2. กระบวนการการบริหารจัดการกลุ่ม

ตามแนวคิดของพัฒนา บุนยรัตพันธุ์ (2517) ขั้นที่ 2 (8 ตอน) : การเคลื่อนไหวของกลุ่ม (การบริหารกลุ่ม) คือ การพบปะ พูดคุย การพัฒนาจิตใจ การกำหนดกฎ กติกา การสร้างความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม การทำกิจกรรมร่วมกัน การพัฒนา

หรือการส่งเสริมความรู้ การจัดสรรผลประโยชน์ การสร้างความสามัคคี และตามแนวคิดของเกรียงศักดิ์ ปัทมเรชา (2554) ในมิติการยึดโยงกลุ่มหรือการบริหารกลุ่ม คือ การมอบหมายความรับผิดชอบ และการตัดสินใจ ผู้วิจัยจะอภิปรายผลตามแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ดังนี้

2.1 ลักษณะร่วมที่เหมือนกันของกลุ่มอาชีพทั้งสองกรณีศึกษา เป็นกลุ่มขนาดเล็ก คือ 5 คน รูปแบบกลุ่มเป็นแบบไม่เป็นทางการ สมาชิกภายในกลุ่มมาจากการเลือกสรรกันเอง รวมทั้งสมาชิกมีความเป็นเพื่อนบ้านที่สนิท และเป็นญาติพี่น้องที่รู้จักคุ้นเคยกันมาเป็นเวลานาน ส่วนลักษณะร่วมที่แตกต่างกันคือ ลักษณะของสมาชิกกลุ่ม ความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่ม (กลุ่มหนึ่งมีความสัมพันธ์แบบเพื่อนและอีกกลุ่มหนึ่งมีความสัมพันธ์แบบญาติ)

2.2 จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกกลุ่มส่งผลต่อลักษณะการบริหารที่แตกต่างกัน เช่น กลุ่มทำพรมเช็ดเท้ามีการบริหารจัดการกลุ่มที่เท่าเทียม คือ โครงสร้างกลุ่มเป็นแนวราบ มีเพียง 2 ตำแหน่งในการบริหารกลุ่ม คือ ตำแหน่งผู้เสนอโครงการและตำแหน่งผู้ร่วมโครงการเท่านั้น

2.3 กรมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบในกลุ่มที่ชัดเจนมากที่สุดคือในตำแหน่งผู้เสนอโครงการได้รับการมอบหมายจากกลุ่ม ให้ทำหน้าที่รวบรวมและจัดส่งเงินต้นพร้อมดอกเบี้ยคืนให้กับกองทุนพัฒนาบาทสตรีในแต่ละเดือนและการทำงานที่รับผิดชอบเงินต้นพร้อมดอกเบี้ยในส่วนที่ตนเองได้รับการจัดสรรเงินที่มาจาก การตกลงร่วมกันภายในกลุ่ม (การบริหารจัดสรรที่ยุติธรรมเท่าเทียมกันนั้นคือการนำเงินมาจัดสรรเท่า ๆ กันทุกคน)

อย่างไรก็ตาม มีความแตกต่างอยู่บ้างระหว่างกลุ่มทำพรมเช็ดเท้าและกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังในเรื่องกระบวนการบริหารกลุ่ม จากข้อมูลรายงานการประชุมครั้งที่ 1/2556 เมื่อวันที่ 8

สิงหาคม 2556 ของกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง พบว่า กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังมีการกำหนดโครงสร้างกลุ่มชัดเจน มีการแต่งตั้งตำแหน่งต่าง ๆ ตามมติที่ประชุม คือมีตำแหน่งประธาน ตำแหน่งรองประธาน ตำแหน่งเลขานุการ ตำแหน่งเหรัญญิกและตำแหน่งกรรมการ รวมทั้งได้มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบในแต่ละตำแหน่งชัดเจน อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติ โครงสร้างดังกล่าวไม่ถูกนำมาใช้ในทางปฏิบัติ

ประเด็นที่นำศึกษาต่อไป คือ ปัจจัยใดที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการกำหนดโครงสร้างกลุ่มในลักษณะแนวตั้งของกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง ซึ่งสมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์แบบญาติพี่น้อง และการกำหนดโครงสร้างกลุ่มในรูปแบบแนวราบของกลุ่มทำพรมเช็ดเท้าซึ่งมีสมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์แบบเพื่อนบ้าน

การกำหนดกฎระเบียบภายในกลุ่มที่สำคัญของทั้งสองกลุ่มอาชีพคือ การชำระคืนเงินต้นพร้อมดอกเบี้ยตามที่ตนเองได้รับการจัดสรรให้ตรงตามที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน ที่ผ่านมาสมาชิกทั้งสองกลุ่มปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

การพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นตัวเชื่อมร้อยกลุ่มหรือยึดโยงกลุ่มให้คงอยู่ต่อไปในความคิดของพัฒนาบุญรัตพันธุ์ และเป็นหัวใจสำคัญในการรวมกลุ่มในเชิงทฤษฎี ข้อมูลจากการศึกษาพบว่ากลุ่มทำพรมเช็ดเท้าและกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง มีการพบปะกันแบบไม่เป็นทางการ และไม่ใช้ในรูปแบบการประชุมกลุ่ม การพบปะกันจึงไม่มีความแตกต่างจากก่อนการรวมกลุ่ม การพบปะพูดคุยกันของสมาชิกทั้งสองกลุ่มอาชีพที่เกี่ยวข้องกับงานกลุ่มคือการชำระคืนเงินต้นพร้อมดอกเบี้ยเป็นส่วนใหญ่ กล่าวได้ว่าตัวเชื่อมร้อยกลุ่มให้คงความสัมพันธ์ไว้คือ ความเป็นเพื่อนและความเป็นญาติพี่น้องที่ผูกพันกันมาเป็นเวลานาน ประกอบกับความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนซึ่งเป็นพื้นฐานและจุดเด่นของสมาชิกภายใน

กลุ่มเป็นเงื่อนไขสำคัญของการดำรงอยู่ของกลุ่ม
 ทำพรมเขตห้าและกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังแม้ว่า
 ทั้งสองกลุ่มจะไม่มีวาทะเคลื่อนไหวภายในกลุ่มและ
 พัฒนาการของกลุ่มไปมากกว่าที่เป็นอยู่แล้วก็ตาม

ขั้นตอนการจัดสรรผลประโยชน์ (เงินกู้ยืม)
 ระหว่างสมาชิกในกลุ่มจะเกิดขึ้นในช่วงการเขียน
 โครงการ เช่น ในกรณีกลุ่มทำพรมเขตห้าได้ตกลง
 กันในเบื้องต้นว่าจะนำเงินที่ได้รับอนุมัติมาจัดสรร
 ประโยชน์ที่เท่าเทียมกัน ส่วนกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง
 การจัดสรรผลประโยชน์แบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1
 นำเงินมาลงทุนเลี้ยงปลาในกระชัง และส่วนที่ 2
 แบ่งเงินให้กับสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มไปใช้ตาม
 วัตถุประสงค์ของตนเองซึ่งเป็นเงินส่วนที่มากกว่า
 ส่วนที่ 1

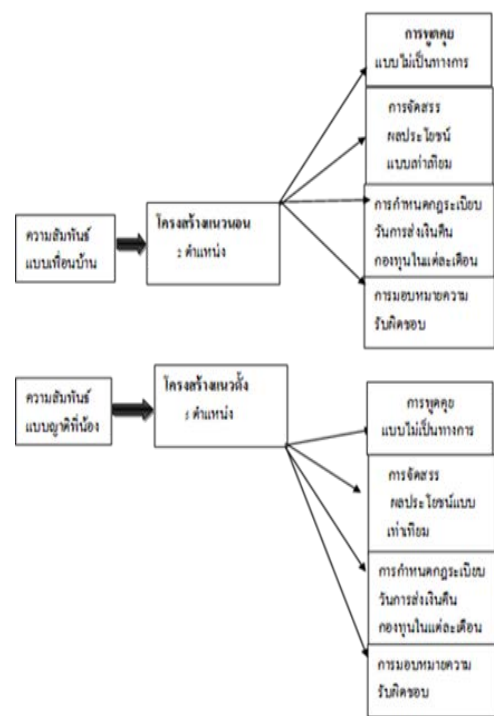
ขั้นตอนอื่น ๆ ตามกรอบแนวคิด เช่น
 การสร้างความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม การทำกิจกรรม
 ร่วมกัน การพัฒนาหรือการส่งเสริมความรู้
 การสร้างความสามัคคี เป็นต้น ดูจะนำมาใช้เพื่อ
 การบริหารกลุ่มน้อยมาก อาจเป็นเพราะขั้นตอน
 เหล่านี้ดำรงอยู่แล้วในกลุ่มอาชีพทั้งสองกลุ่ม

สรุปโดยรวมแนวคิดการบริหารกลุ่ม
 หรือการทำให้กลุ่มเกิดการเคลื่อนไหวตามแนวคิด
 ของพัฒนา บุญยรัตพันธุ์ เปรียบเทียบกับปรากฏการณ์
 ที่เกิดขึ้นจริงจากกรณีศึกษา พบว่าขั้นตอนต่าง ๆ
 ตามที่พัฒนา บุญยรัตพันธุ์ กล่าวไว้ มีเฉพาะบาง
 ขั้นตอนที่ปรากฏชัดเจนจากกรณีศึกษา คือ
 การพบปะพูดคุย ซึ่งเกิดขึ้นเป็นขั้นตอนแรก จากนั้น
 จึงเป็นการจัดสรรผลประโยชน์ การกำหนดกฎ
 กติกา และมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบ (ตาม
 แนวคิดของเกรียงศักดิ์ ปัทมเลขา) ทั้งนี้อาจเป็น
 เพราะการออกแบบกองทุนของหน่วยงานรัฐเพียง
 เพื่อต้องการให้เกิดการรวมกลุ่มเฉพาะเพื่อให้เกิด
 การค้าประกันเงินกู้ซึ่งกันและกันมากกว่าเป็น
 การออกแบบให้มีการรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดการเรียนรู้
 ระหว่างกันของสมาชิกสตรี ดังนั้นหน่วยงานรัฐที่

เกี่ยวข้องจึงไม่ได้สร้างกลไกหรือสนับสนุนให้กลุ่ม
 สตรีมีความเคลื่อนไหว

กล่าวโดยรวมได้ว่าทั้งสองกรณีศึกษา
 ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า กระบวนการสร้างและ
 บริหารกลุ่มในปรากฏการณ์จริงจากกรณีศึกษา
 อาจไม่สอดคล้องกับทฤษฎีที่ได้นำเสนอไว้

อย่างไรก็ตามความยั่งยืนของกลุ่มสตรี
 สำหรับกรณีศึกษาของการวิจัยนี้ ยังคงอยู่แต่ไม่ใช่
 ในรูปแบบของกลุ่มทำพรมเขตห้า หรือกลุ่มเลี้ยง
 ปลาในกระชัง ความเป็นกลุ่มอาชีพที่จัดตั้งขึ้นมาใน
 ลักษณะนี้จะหมดรูปแบบกลุ่มอาชีพไปภายหลังการ
 ชำระคืนเงินกู้ยืมครบตามสัญญา แต่ยังคงรูปแบบ
 กลุ่มทางสังคมที่เกาะเกี่ยวกันมาตั้งแต่ก่อนการ
 รวมตัวกันเช่นสัญญากู้ยืมเงินกับกองทุนพัฒนา
 บทบาทสตรี หรืออีกนัยหนึ่งคือการกลับไปสู่
 รูปแบบกลุ่มดั้งเดิมของตนเองหรือกลุ่มดั้งเดิมที่
 เกิดขึ้นโดยธรรมชาตินั่นเอง

ภาพที่ 2 สรุปกระบวนการบริหารกลุ่มสมาชิกกองทุน
 พัฒนาบทบาทสตรีเพื่อการพัฒนาอาชีพ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับการปฏิบัติ

1. ควรส่งเสริมการสร้างกลุ่มที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือกลุ่มที่ไม่เป็นทางการที่มีอยู่แล้วในชุมชน เช่น กลุ่มเพื่อน กลุ่มญาติ มากกว่าหน่วยงานของรัฐไปจัดตั้งกลุ่มให้

2. การออกแบบให้สมาชิกกองทุนเข้าถึงแหล่งทุนของภาครัฐควรมีทางเลือกให้กับสมาชิกอย่างน้อยมากกว่า 2 ทางเลือก เช่น ทางเลือกที่ 1 สมาชิกสามารถนำเงินกู้ยืมมาลงทุนทำอาชีพเดี่ยวร่วมกัน ทางเลือกที่ 2 สมาชิกแต่ละคนสามารถนำเงินกู้ยืมไปลงทุนตามความสนใจของตนเองได้โดยไม่ต้องมาลงทุนร่วมกัน แต่ต้องร่วมกันค้ำประกันกลุ่มหากรัฐต้องการลดความเสี่ยงเรื่องการชำระคืนเงินกู้

3. หน่วยงานภาครัฐควรให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของกลุ่มอาชีพที่ได้กู้ยืมเงินจาก

กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี โดยอาจมีการสำรวจความต้องการของสมาชิกในกลุ่มต่าง ๆ ภายหลังจากการสิ้นสุดสัญญากู้ยืมเพื่อพัฒนาต่อยอดกลุ่มให้มีความเคลื่อนไหวต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยนี้ได้ออกแบบการค้นหาคำตอบด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้กรณีศึกษา สำหรับนักวิจัยที่สนใจประเด็นเรื่องกระบวนการสร้างและการบริหารกลุ่มควรนำระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณมาศึกษาเพิ่มเติมเพื่อดูความสอดคล้องของผลการวิจัยในบริบทอื่น ๆ

2. สำหรับการวิจัยในอนาคตควรศึกษาเพิ่มเติมปัจจัยการค้ำประกันเงินกู้กลุ่มมีผลหรือไม่อย่างไรต่อรูปแบบการบริหารกลุ่มอาชีพสมาชิกกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ ปัทมเรขา. (2554). *การนำการเปลี่ยนแปลงการส่งเสริมการเกษตร : การแพร่กระจายและการยอมรับนวัตกรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สุราษฎร์ธานี: ร้านพิมพ์อักษร.
- พัฒน์ บุญยรัตพันธุ์. (2517). *การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยพานิช.
- สำนักงานคณะกรรมการกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีแห่งชาติ. (2555). *คู่มือกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีกรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.
- สุภาวงศ์ จันทร์วานิช. (2554). *ทฤษฎีสังคมวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : บริษัท วี พรินท์ (1991).
- สำนักงานคณะกรรมการกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีแห่งชาติ. (2557). *ระเบียบวาระการประชุมคณะกรรมการกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีระดับประเทศ ในระเบียบวาระที่ 2.1 การรายงานผลการดำเนินงานกองทุนพัฒนาบทบาทสตรีของจังหวัด/กรุงเทพมหานคร วันที่ 29-30 พฤษภาคม 2557*. นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี.